

فرا تحلیل مطالعات و تحقیقات سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی

تاریخ دریافت: 1394/07/15

تاریخ پذیرش: 1394/12/20

محسن نیازی¹، سید سعید حسینی زاده آرانی²، ایوب سخایی³، حسین امام‌علیزاده⁴

از صفحه 1 تا 34

چکیده

زمینه و هدف: تحقیقات فراوانی دربارهٔ رابطه سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین گروه‌های مختلف و براساس روش‌های متفاوت انجام شده است؛ از این‌رو، هدف از پژوهش حاضر، به‌کارگیری روش فراتحلیل به منظور تحلیل و ترکیب نتایج مطالعات صورت گرفته پیرامون ارتباط میان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی است.

روش‌شناسی: به منظور انجام فراتحلیل حاضر، 29 پژوهش مرتبط که در سال‌های 1394-1390 و با هدف ارزیابی ارتباط میان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی انجام و در فصلنامه‌های معتبر داخلی به چاپ رسیده بودند، انتخاب شدند. پژوهش‌های منتخب به روش پیمایشی و با به‌کارگیری ابزار پیمایش در جوامع آماری متفاوت و برحسب سنجه‌های پایا به انجام رسیده‌اند. در گام نخست ارزیابی پژوهش‌های منتخب، مفروضات همگنی و خطای انتشار، مورد بررسی قرار گرفتند که یافته‌ها حکایت از ناهمگنی اندازه اثر و عدم سوگیری انتشار مطالعات مورد بررسی داشت. در مرحله دوم، ضریب اندازه اثر و نقش تعدیل‌کنندگی متغیر جنسیت با به‌کارگیری نسخه دوم نرم‌افزار CMA مورد ارزیابی قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان دادند اندازه اثر یا ضریب تأثیر سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی معادل 0/51 است که برحسب نظام تفسیری کوهن، این میزان، تأثیری در حد بالا ارزیابی می‌شود. هم‌چنین با در نظر گرفتن جنسیت به عنوان متغیر تعدیل‌کننده، این ضریب برای مردان (0/52) بالاتر از زنان (0/40) ارزیابی شد.

نتیجه‌گیری: در مجموع، نتایج پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی بر میزان احساس امنیت اجتماعی اثرگذار است؛ اگرچه این میزان در بین مردان بیشتر از زنان است. وسعت روابط و شبکه تعاملات اجتماعی گسترده‌تر مردان زمینه‌ساز نیل به انواع حمایت‌های اجتماعی از جانب پیوندهای موجود در شبکه روابط می‌شود که حاصل آن، احساس امنیت بیشتر برای مردان است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، احساس امنیت اجتماعی، جنسیت، فراتحلیل، اندازه اثر.

1- استاد دپارتمان جامعه‌شناسی دانشکده علوم انسانی دانشگاه کاشان (نویسنده مسئول). niazim@kashanu.ac.ir

2- دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی دانشگاه کاشان. hoseynizadeh69@ut.ac.ir

3- دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی دانشگاه کاشان. sakhaei84@yahoo.com

4- دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی دانشگاه کاشان. Alizadeh8282@gmail.com

مسئله «امنیت» و به‌خصوص «امنیت اجتماعی» از جمله مباحثی است که در سال‌های اخیر در کانون توجه بسیاری از محافل علمی و پژوهشی قرار گرفته و سهم قابل توجهی از مضامین مطالعات علمی را به خود اختصاص داده است. این امر خود مرهون نقش غیر قابل انکار امنیت در تهدید یا تقویت زیرساخت‌های پیشرفت یک اجتماع است. امنیت، نخستین عاملی است که سبب می‌شود انسان‌ها کنار هم آیند، از نیروی هم بهره گرفته و در مسئولیت‌های اجتماعی مشارکت کنند تا آسوده‌تر به زندگی خود ادامه دهند (صالحی امیری و افشاری نادری، 1390: 5). شکوفایی اقتصادی یک جامعه، سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی برای توسعه، پیشرفت و هرگونه فعالیتی که می‌تواند عاملی مؤثر برای بهبود اوضاع اقتصادی، اجتماعی و سایر ابعاد جامعه باشد، تنها در سایه استقرار امنیت امکان‌پذیر است.

اغلب صاحب‌نظران حوزه امنیت، برای این مفهوم دو بعد ذهنی و عینی در نظر گرفته‌اند. در بعد عینی، امنیت به معنی ایجاد شرایط و موقعیت ایمن برای افراد جامعه تعبیر شده است. در بعد ذهنی، ذهنیت و ادراک مردم از مقوله امنیت مورد تأکید قرار گرفته است که به عنوان احساس امنیت یاد می‌شود. ملور¹ (2000) معتقد است امنیت، در مفهوم عینی به اندازه‌گیری فقدان تهدید علیه ارزش‌ها و امنیت در مفهوم ذهنی به فقدان ترس از این که چنین ارزش‌هایی مورد حمله قرار گیرد، اشاره می‌کند. به عبارتی احساس امنیت اجتماعی، فقدان هراس از تهدید شدن یا به خطر افتادن ویژگی‌های اساسی و ارزش‌های انسانی و نبود ترس از تهدید حقوق و آزادی‌های مشروع تلقی شده و به‌عنوان فرایندی اجتماعی- روانی، صرفاً به افراد تحمیل نمی‌شود، بلکه اکثر افراد جامعه بر اساس نیازها، علایق، خواسته‌ها و توانمندی‌های شخصیتی و روانی خود در ایجاد و از بین بردن آن نقشی اساسی دارند (بیات، 1388: 32). در کنار وجود امنیت در بعد عینی، وجود احساس امنیت در بین افراد جامعه در بعد ذهنی اهمیت بالاتری دارد؛ زیرا کنش‌گران در انجام کنش با مراجعه به ذهنیت روان‌شناختی و تاریخی خود به تصمیم‌گیری و انجام کنش می‌پردازند؛ بنابراین ارزیابی و احساس آنها از فضای کنش نقش بستری و زمینه‌ساز در تصمیم‌گیری آنها ایفاء می‌کند؛ چرا که رابطه بین

1 -Mellor

ساختارهای عینی (امنیت) و صورت‌های ذهنی (احساس امنیت) مبنای تصمیم‌گیری افراد است (بیات، 1388: 17). به این لحاظ نمی‌توان بیان کرد که در جامعه‌ای که امنیت وجود دارد، حتماً احساس امنیت نیز وجود خواهد داشت؛ زیرا احساس امنیت از موارد دیگری همچون ذهنیت مردم نسبت به جامعه نشأت می‌گیرد (هاشمیان‌فر و سادات کشاورز، 1391: 49).

بدون تردید حاکمیت احساس ناامنی بر جامعه، نشاط و سلامتی در زندگی روزمره را مختل کرده و با ایجاد موانع بر سر راه رشد فرهنگی و مشارکت عمومی، هزینه‌های زیادی بر جامعه تحمیل می‌کند و تأثیرات روان‌شناختی گسترده‌ای همچون اضطراب، بی‌اعتمادی، احساس بیگانگی، انزوا و عدم خرسندی را در افراد ایجاد می‌کند. در ایران نتایج برخی از پیمایش‌های ملی (عظیمی هاشمی، 1384: 64) پیرامون احساس امنیت اجتماعی نشان می‌دهند که 52 درصد افراد احساس امنیت اجتماعی زیاد، 27 درصد متوسط و 21 درصد دارای احساس ناامنی اجتماعی هستند. از سوی دیگر، سرمایه اجتماعی «شبکه‌ای از روابط و پیوندهای مبتنی بر اعتماد اجتماعی بین فردی و بین گروهی و تعاملات افراد با نهادها، سازمان‌ها و گروه‌های اجتماعی است که قرین انسجام اجتماعی و برخورداری افراد و گروه‌ها از حمایت و انرژی لازم برای تسهیل کنش‌ها برای تحقق اهداف فردی و جمعی است.» (عبداللهی و موسوی، 1386: 312). سرمایه اجتماعی و نمود آن در ارتباط با مقولاتی نظیر پیشگیری و کاهش جرائم، خشونت و تضاد در یک جامعه، سوء مصرف مواد، خودکشی و بسیاری از معضلات اجتماعی، نشان از رابطه تنگاتنگ مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی با فضا سازی امنیت اجتماعی و احساس ناشی از آن در جامعه دارد. فوکویاما¹ (1997)، کلمن² (1988) و پاتنام³ (2000) سرمایه اجتماعی را اساس هویت، شناسایی و اعتبار جامعه دانسته و افزایش سطح بی‌اعتمادی در جامعه، کاهش سطح تعهد اجتماعی، پایین آمدن میزان مشارکت‌های اجتماعی و افزایش آسیب‌های اجتماعی را معلول کاهش سرمایه اجتماعی می‌دانند (نیازی و همکاران، 1390: 125).

سرمایه اجتماعی با فراهم کردن فضای اعتماد، همکاری بین گروه‌های اجتماعی را امکان‌پذیر کرده و همین همکاری گروه‌ها و اعتماد بین آنها باعث می‌شود که منافع همگانی

1-Fukuyama

2-Coleman

3-Putnam

نظیر امنیت اجتماعی تأمین شده و هزینه‌های نظارت رسمی نیز کاهش یابد (فیروزآبادی، 1384: 203). نقش سرمایه اجتماعی در تأمین امنیت اجتماعی و متعاقب آن احساس امنیت در نزد افراد، چه از جهت جلوگیری از بروز نابهنجاری‌ها و انواع جرائم اجتماعی و به تبع و در کنار آن از طریق زمینه‌سازی مشارکت مثبت و فعال در زندگی اجتماعی، اساساً از طریق تأثیرگذاری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی در چگونگی رفتار افراد اعمال می‌شود (تقی‌لو، 1385: 249)؛ بنابراین احساس امنیت اجتماعی به عنوان نوعی کالا و تولید جمعی که با مشارکت تمامی افراد و نهادهای جامعه تشکیل می‌شود، حالتی است که در آن تمامی آحاد جامعه، هراس و بیمی نسبت به حقوق، ارزش‌ها و آزادی‌های مشروع خود نداشته باشند و این امر جز با توسعه سرمایه اجتماعی و با بهره‌مندی از مؤلفه‌هایی نظیر اعتماد، انسجام، آگاهی، روابط و مشارکت جمعی ممکن نیست.

در سال‌های اخیر، در زمینه مفاهیم سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی مطالعات متعددی صورت گرفته است و این مطالعات، در حوزه‌های مختلف و از جوانب مستقیم و غیرمستقیم به بررسی ارتباط بین دو مفهوم مذکور پرداخته‌اند. گستردگی و پراکندگی مطالعات در این حوزه و رواج رویکردهای متعدد، لزوم انجام فراتحلیلی منسجم برای نیل به تصویری جامع‌تر از وضع موجود موضوع و نیل به نقایص و کاستی‌های حوزه پژوهش و ارائه تصویر و چشم‌اندازی یکپارچه از یافته‌های علمی در این حوزه را ایجاب کرده است. در این مقاله، سعی شده است تا مطالعات صورت گرفته در چهار سال نخست دهه 1390، گردآوری و نتایج آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. با توجه به موارد فوق، هدف اساسی این مقاله انجام فراتحلیل پژوهش‌های ارتباط میان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در ایران در سال‌های اخیر است.

مبانی نظری

در این بخش، ابتدا مفاهیم سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی به عنوان متغیرهای مستقل و وابسته مورد بررسی قرار گرفته است. سپس رابطه بین دو مفهوم فوق در قالب رویکردهای نظری تشریح شده است.

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیم پایه‌ای علوم اجتماعی است که در دهه‌های پایانی هزاره دوم متعاقب مطرح شدن موضوع توسعه پایدار و به ویژه توسعه اجتماعی، بیش از پیش مطرح نظر قرار گرفته و با شروع هزاره سوم نیز توجه روز افزون به جایگاه و نقش آن تداوم یافت و توانست با گسترش نظری و تجربی، جایگاه تعریف شده‌ای در میان مفاهیم جامعه‌شناسی به خود اختصاص دهد. به اعتقاد برخی صاحب‌نظران این حوزه، سرمایه اجتماعی در حال پدید آمدنی دائمی است و هنوز به فرجام نرسیده است؛ بنابراین سرآمد بسیاری از مفاهیم حوزه علوم اجتماعی تلقی می‌شود.

سرمایه اجتماعی اغلب به عنوان سرمایه و منابعی تعریف شده است که افراد و گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر می‌توانند به دست آورند. اندیشه اصلی مطرح در این مفهوم این است که خانواده، دوستان و همکاران دارایی بسیار مهمی را تشکیل می‌دهند که یک فرد می‌تواند در شرایط بحرانی آنها را به کار گرفته یا برای کسب منافع مادی مورد استفاده قرار دهد (پاتنام و گاس¹، 2002: 9). به باور استروم² (1994)، سرمایه اجتماعی پاسخی فراگیر به این پرسش قدیمی است که از چه روی، آدمیان گرد هم می‌آیند و علی‌رغم منافع متضاد، در سطحی وسیع‌تر منافع مشترکی پیدا می‌کنند و انواع گروه‌بندی‌های جمعی را شکل می‌دهند و برای حفظ آن به جان می‌کوشند؟ چه چیز جوامع را سر پا نگاه می‌دارد و آدمیان را به کنش و واکنش، آن هم برای فضیلت یا خیر عمومی و جمعی سوق می‌دهد؟

به‌طور کلی تلاش‌های نظری و مذاقه‌های مطالعاتی فراوانی برای تبیین سرمایه اجتماعی و تدقیق ابعاد و ویژگی‌های آن صورت گرفته است و مفهوم‌سازی‌های متفکران اصلی این حوزه هم‌زمان در دو جهت به پیش رفته‌اند؛ برخی سرمایه اجتماعی را منبعی متعلق به افراد تلقی کرده و برخی دیگر، آن را از جمله خصوصیات شبکه‌ها و روابط اجتماعی تصور کرده‌اند. لازم به ذکر است که ردپای متفکران کلاسیک جامعه‌شناسی نیز در این مباحث مشهود بوده و مضمون سرمایه اجتماعی در بعد عینی و ساختاری در

1 - Putnam & gas

2 - Ostrom

سطح کلان مورد توجه دورکیم³ (1359)، بعد ذهنی و شناختی آن در سطح خرد مورد نظر وبر⁴ (1373) و مید⁵ (1967) و در بعد ارتباطی و تعاملاتی آن در سطح شبکه روابط مورد عنایت زیمل قرار گرفته است. هم‌چنین دیدگاه‌های تضاد مبتنی بر ماتریالیسم دیالکتیکی و تاریخی مارکس نیز در پی‌ریزی مبانی نظری و تجربی مفهوم سرمایه اجتماعی بی‌تأثیر نبوده است (عبداللهی و موسوی، 1386: 199). طبق استدلال پی‌یر بوردیو⁶، سرمایه اجتماعی، «انباشت منافع بالفعل و بالقوه‌ای است که مربوط به داشتن شبکه‌ای نسبتاً پایدار از روابط کم و بیش نهادی شده از آشنایی و شناخت متقابل است» (بوردیو، 1986: 51). تعهدات، وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی در نگاه بوردیو از عناصر سازنده سرمایه اجتماعی هستند (بوردیو، 1384). بوردیو به قابلیت تبدیل انواع سرمایه اشاره کرده و به این ترتیب درصدد است تا از طریق این مفهوم نشان دهد که افراد چگونه با سرمایه‌گذاری بر روابط گروهی، وضعیت اقتصادی خود را در فضای سلسله مراتبی بهبود می‌بخشند. کلمن نیز نظیر بوردیو برای سرمایه اجتماعی خصلتی ساختاری و تعاملاتی قائل بوده و معتقد است که کنشگر با عضویت در گروه و تعامل با سایر کنشگران، با رعایت اصول و قواعد مورد پذیرش در آن گروه و جلب اعتماد دیگران، به اطلاعات مورد نیاز دست می‌یابد و در فرایند کنش از حمایت جمعی برخوردار می‌شود (کلمن، 1377: 462). وی سرمایه اجتماعی را نوعی از سرمایه می‌داند که به آسانی مبادله نمی‌شود و دارائی شخصی هیچ یک از افرادی که از آن سود می‌برند، نیست و نتیجه فرعی فعالیت‌های دیگر است و در صورت استفاده بیشتر نه مستهلک، بلکه افزایش می‌یابد.

لین، از دیگر صاحب‌نظران عرصه سرمایه اجتماعی، بر منافع سرمایه اجتماعی متمرکز شده و انگیزه کسب سود را مهم‌ترین عامل اقدام افراد به سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی می‌داند. وی در قالب نظریه منابع اجتماعی، سرمایه اجتماعی را به مثابه منابع نهفته در ساختار اجتماعی تعریف کرده (لین⁷، 1999: 7) و به این ترتیب دو عنصر مفهومی مهم سرمایه اجتماعی را، منابع نهفته و موقعیت‌های شبکه‌ای قلمداد می‌کند. پاتنام در تفسیر

3 -Durkheim

4-Weber

5 -Mead

6 -Bourdieu

7- Lin

سرمایه اجتماعی بر سه مؤلفه اصلی آن یعنی شبکه‌ها، هنجارهای همیاری و اعتماد اجتماعی انگشت گذاشته و بر این باور است که سه عنصر فوق، همکاری متقابل و هماهنگی برای منافع مشترک را تسهیل می‌کند. روابط و تعاملات در رویکرد پاتنام، بنیادی‌ترین جزء سرمایه اجتماعی و خاستگاه هنجارهای همیاری و اعتماد است (پاتنام، 2000: 23). وی از جمله صاحب‌نظرانی است که کارکرد سرمایه اجتماعی را در سطوح منطقه‌ای و ملی در نظر گرفته و منافع خارجی و بهرمندی‌های عمومی سرمایه اجتماعی را مطرح نظر قرار می‌دهد.

فوکویاما نیز همچون پاتنام، سرمایه اجتماعی را در سطح کلان و در رابطه با رشد و توسعه اقتصادی در نظر گرفته و آن را این‌گونه تعریف می‌کند؛ به سادگی سرمایه اجتماعی را می‌توان به‌عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارهای غیر رسمی تعریف کرد که اعضای یک گروه مشترکاً به آن باور دارند و همکاری بین آنان را مجاز می‌سازد (فوکویاما، 1997). فوکویاما منابع ایجاد کننده سرمایه اجتماعی را در قالب چهار نوع هنجار رفتاری مبتنی بر تشریک مساعی تعریف می‌کند که شامل ساختارمندی‌های نهادی، خودجوش، برون‌زا و طبیعی است، هم‌چنین کارکرد اصلی سرمایه اجتماعی را تسهیل همکاری و مشارکت گروهی برای تحقق اهداف و منافع فردی و جمعی و کمک به توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می‌داند. در دهه‌های اخیر، محدوده کاربرد مفهوم سرمایه اجتماعی در پژوهش‌ها و مطالعات علمی آن چنان وسیع شده است که ناگزیر ابعاد و جوانب متکثری یافته است که هیچ پژوهشی نمی‌تواند به یک‌باره آنها را دربر بگیرد؛ به عنوان مثال، پاتنام (2000) برای فهم و ارزیابی سرمایه اجتماعی به چهار وجه تمایز آن اشاره می‌کند: سرمایه اجتماعی رسمی در مقابل غیر رسمی، متراکم در برابر پراکنده، درون‌نگر در مقابل برون‌نگر و محدود در مقابل اتصالی. گوشال و ناهایت⁸ (1998) در طبقه‌بندی خود سه جنبه ساختاری (روابط و پیکربندی شبکه‌ای، سازمان مناسب، شبکه اجتماعی)، ارتباطی (اعتماد اجتماعی، هنجار اجتماعی، احساس هویت، انسجام اجتماعی، تعهدات و انتظارات) و شناختی (زبان، کدها و حکایات مشترک) برای سرمایه اجتماعی در نظر می‌گیرند (عباس‌زاده و همکاران، 1391: 12). در مجموع، مروری بر مطالعات صورت گرفته در این حوزه نشان می‌دهد که پنج بعد ذیل با فراوانی بالاتری در زمینه سنجش این مفهوم به کار گرفته شده‌اند:

- **اعتماد اجتماعی:** به معنی اتکاء به دیگری اعم از کنش‌گر فردی یا جمعی از حیث خیر در نیات، درستی‌گفتار و راستی در کردار است.
- **شبکه اجتماعی:** مجموعه متکثری از روابط و کنش‌های متقابل اجتماعی که فراتر از روابط میان دو انسان رفته و مجموعه‌ای در هم تنیده از کنش‌ها و واکنش‌های اجتماعی را پدید می‌آورد.
- **مشارکت اجتماعی:** فرایند سازمان یافته‌ای که از سوی افراد جامعه و با در نظر گرفتن هدف‌هایی معین و مشخص برای سهمیم شدن در منافع و منابع ارزشمند صورت می‌گیرد.
- **انسجام اجتماعی:** پیوندهای نظم یافته، تبادلات یا دوسویگی کردارها میان کنش‌گران یا جمع‌ها، بهره‌مندی از احساس پذیرش از سوی دیگران و احساس راحتی در محیط همسایگی، محلی و گروه‌هایی که فرد در آنها عضویت و مشارکت دارد.
- **آگاهی اجتماعی:** شامل مجموعه از افکار و عقاید نسبت به زندگی و توجه به هر آنچه که در وسیع‌ترین معنا به امور عمومی اعم از سیاسی و اجتماعی مربوط می‌شود و در مقابل چشم‌پوشی و بی‌تفاوتی قرار می‌گیرد.

احساس امنیت اجتماعی

امنیت از زمره مفاهیم پیچیده حوزه نظری- پژوهشی علوم اجتماعی و سیاسی است که در لفظ به معنی نداشتن دغدغه، رهایی از تشویش، اضطراب و مخاطرات است. مقوله امنیت به مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت و در مورد افراد به نبود هراس و بیم نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع و به مخاطره نیفتادن این‌گونه حقوق و آزادی‌ها و مصون بودن از تهدید و خطر مرگ، بیماری، فقر و حوادث غیرمترقبه و در کل هر عاملی که آسایش انسان را از بین ببرد، اشاره دارد (جونز⁹، 1999: 102-104). پیرامون واقعیت عینی امنیت، دو رهیافت نظری که مشتق از اندیشه‌های هابز بوده و به ارزش‌های عینی بهاء می‌دهند، به رهیافت‌های «دولت‌محور» و «قدرت‌محور» شهرت یافته‌اند. رویکردهای مذکور

امنیت را وضعیتی تلقی می‌کنند که توسط دولت برای صیانت مردم در قبال تهدیدات بیرونی ایجاد می‌شود؛ بنابراین مرجع اصلی تحقق امنیت اجتماعی در جامعه، دولت تصور می‌شود که با دو روش مستقیم (پلیس و قوه قضائیه) و غیرمستقیم (خانواده و آموزش و پرورش) به برپایی نظم و امنیت در جامعه می‌پردازد. در سوی دیگر طیف، رهیافت‌های «جامعه‌محور» و «هویت‌محور» با تأکید بر دو عنصر ارزش‌ها و هویت گروه‌های اجتماعی، مهم‌ترین منبع تحقق امنیت اجتماعی را خود جامعه و گروه‌های گوناگون موجود در آن دانسته و تحقق امنیت را حاصل شرایطی تلقی کرده‌اند که در آن گروه‌ها و خرده فرهنگ‌ها به راحتی بتوانند ابراز وجود نمایند و ایده‌ها، خواسته‌ها و ارزش‌های خود را مطرح کنند (احمدی و اسمعیلی، 1389: 174). امنیت در بعد ذهنی خود شامل احساس امنیت است و وجود احساس امنیت در جامعه به همان اندازه وجود عینی امنیت آن حائز اهمیت. منظور از احساس امنیت، احساس آزادی نسبی از خطراتی است که وضعیت خوشایندی در افراد جامعه ایجاد کرده و فرد در آن موقعیت احساس آرامش جسمی و روحی می‌کند. به عبارتی دیگر، احساس امنیت در یک جامعه به احساس روانی شهروندان از وجود یا عدم وجود امنیت در آن جامعه اطلاق می‌شود. احساس امنیت اجتماعی را از حیث شمول و فراگیری می‌توان امنیت عمومی نیز قلمداد کرد که حوزه‌های امنیت جمعی و گروهی را پوشش می‌دهد. برخی از پرکاربردترین رویکردهای مطرح در تبیین احساس امنیت در جدول ذیل آمده است.

جدول شماره (1): رویکردهای مطرح در تبیین احساس امنیت اجتماعی

رویکرد	تلخیص نظرات
آسیب‌پذیری	با نگاهی جامعه‌جمعیت‌شناسانه بر عواملی چون جنسیت، سن و موقعیت اجتماعی اقتصادی تأکید کرده و جنسیت را دارای بیشترین قابلیت برای توضیح و پیش‌بینی احساس ناامنی تلقی می‌کند.
تجربه از جرم	تجربه مستقیم افراد به مثابه قربانی و تجربه غیرمستقیم آنان از طریق دوستان، تماس‌های اجتماعی یا رسانه‌ای از جرم و احساس ناامنی ناشی از آن را مد نظر قرار می‌دهد.
بوم‌شناختی	محیط‌های فیزیکی و اجتماعی را به عنوان منابع احتمالی احساس ناامنی معرفی کرده و منابعی چون فقدان انسجام را به عنوان منبع احساس ناامنی و ترس تشخیص می‌دهد.
بی‌سازمانی	بی‌سازمانی اجتماعی را عامل افزایش جرم و کاهش احساس امنیت در جامعه تلقی کرده و معتقد است که اجتماعات سازمان نیافته بر حسب سرمایه اجتماعی، تاب تحمل ناهنجاری را نداشته و از جرم و احساس ناامنی رنج می‌برند.
پایگاه قدرت تئودور کمپر	رویکرد مذکور در سه فرضیه اصلی طراحی شده است؛ 1- هرچه شخص در روابط اجتماعی افزایش قدرتی را تجربه کند، احساس رضایت وی از امنیت و اعتماد بیشتر خواهد شد، 2-

رویکرد	تلخیص نظرات
نظم اجتماعی	هرچه شخص انتظار به دست آوردن قدرت را در روابط اجتماعی داشته باشد ولی آن را به دست نیاورد، احساس اضطراب او به صورت بالقوه و احساس ترس او بیشتر خواهد شد، ³ - هرچه شخص بیشتر احساس کند که پایگاهش در روابط اجتماعی در حال صعود است، احساس رضایت و رفاه وی بیشتر خواهد شد.
کنترل اجتماعی	هرچه جامعه برخوردار از نظم و انتظام و یکپارچگی بیشتری باشد، احتمال کجروی و انحراف در آن جامعه کمتر خواهد بود و مردم احساس امنیت بیشتری خواهند کرد. کنت در قالب این رویکرد توافق اذهان بر سر اصول اخلاقی را از عوامل مولد نظم و امنیت و آسایش دانسته و دورکیم نیز وضعیت بی‌هنجاری و آنومی اجتماعی و کاهش همبستگی اجتماعی را دارای پیامدهایی چون افزایش احساس ناامنی و تنزل احساس امنیت اجتماعی تلقی می‌کند.
ساختار اجتماعی	کاهش کنترل اجتماعی را باعث توسعه گرایش به کجروی و انحراف و در نهایت تقلیل احساس امنیت عمومی می‌داند. هیرشی بر این باور است که کنترل اجتماعی مورد نظر، از طریق منابع وابستگی یعنی تعلق عاطفی، پابندی یا تعهد، درگیری در امور مشترک و باور به قواعد اخلاقی و اجتماعی تأمین می‌شود. برای این‌که بتوان نظم اجتماعی را برقرار کرد باید رفتارهای اجتماعی الگو شده‌ای را از طریق فراگرد اجتماعی شدن و به کمک نظارت‌های اجتماعی به اعضای جامعه تلقین یا تحمیل کرد؛ بنابراین کنترل یا نظارت اجتماعی یکی از عوامل هم‌نواپی با جامعه است.
امنیت وجودی	احساس امنیت شهروندان یک جامعه را متأثر از پایگاه اجتماعی و اقتصادی آنان دانسته و بر این بنیان است که افراد برخوردار از موقعیت پایگاهی بالاتر، اغلب به سبب کسب مهارت‌های اجتماعی فراوان و قدرت تأثیرگذاری بالای اجتماعی خود، بیش از دیگران احساس امنیت می‌کنند.
امنیت وجودی	اعتماد، مخاطره و امنیت در رویکرد گیدنزی، پیوستگی متقابلی داشته و در خدمت تقلیل خطراتی به کار می‌روند که انواع خاصی از فعالیت بشری با آن روبروست. نقطه مقابل اعتماد در دنیای جدید، حالت ذهنی‌ای است که خلاصه‌اش همان نگرانی و هراس وجودی است؛ زمانی که فرد می‌داند که چگونه به کار خود ادامه دهد، بدون آن که وقفه و مزاحمتی برای او به وجود آید، حالت ذهنی و روانی بروز می‌کند که همان امنیت وجودی است.

(احمدی و اسمعیلی، 1389؛ دلاور و جهان‌تاب، 1390؛ هاشمیان‌فر و سادات‌کشاورز، 1391؛ رادان، 1392)

هم‌چنین برای سنجش احساس امنیت نیز مؤلفه‌ها و ابعاد متعددی طرح شده است؛ احساس امنیت جانی، مالی، سیاسی، عاطفی، اخلاقی، شغلی، جمعی، احساسی، حقوقی، قضایی، فرهنگی، فکری و نوامیس از جمله ابعادی هستند که در مطالعات گوناگون به کارگرفته شده‌اند. با این وجود، وجوه مشترک و پراکندترین این ابعاد عبارت از احساس امنیت فکری، جمعی، جانی و مالی است.

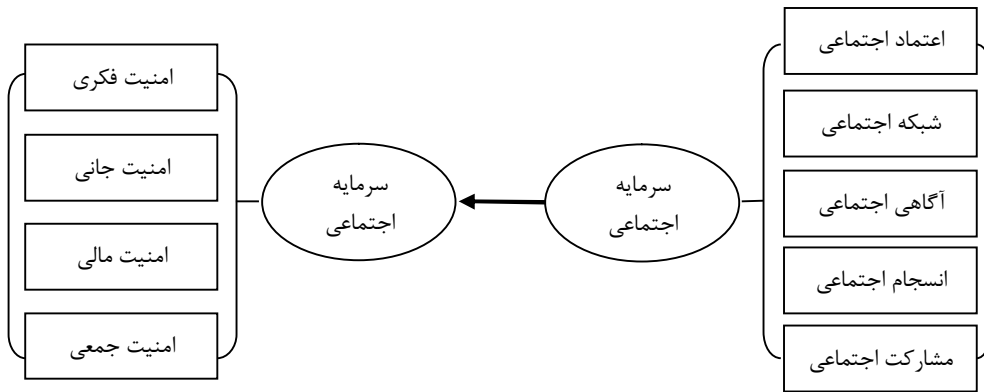
سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی

سرمایه اجتماعی موجود در لایه‌های مختلف جامعه می‌تواند نقش مهمی در کاهش احساس ناامنی داشته باشد و با فراهم کردن فضای اعتماد، همکاری بین‌گروه‌های اجتماعی را امکان‌پذیر کرده و همین همکاری بین‌گروهی و اعتماد اجتماعی ناشی از آن سبب می‌شود که منافع همگانی مانند امنیت اجتماعی و احساس متعاقب آن تأمین شده و هزینه نظارت نهادهای رسمی کاهش یابد. دورکیم در تحلیل ریشه‌های بروز نابهنجاری بر این امر تأکید می‌کند که امنیت اجتماعی به مثابه وضعیت حاصل از عمل به هنجارها با مفهوم سرمایه اجتماعی به مثابه وضعیت استقرار و تأثیرگذاری هنجارها در ارتباط است. در شرایط بی‌هنجاری و تزلزل ارزشی در جامعه، سرمایه اجتماعی دچار افول شده و جامعه دچار آسیب‌ها و احساس ناامنی می‌شود (مسعودی و مسعودی، 393: 82). نقش هنجارها علاوه بر اعمال نفوذ بر افراد در فرایند جامعه‌پذیری، ایجاد عنصر اعتماد در روابط متقابل و به تبع آن تقویت قاعده‌مندی رفتاری و انتظام در روابط اجتماعی است؛ بنابراین سرمایه اجتماعی به صورت هم‌زمان در سطح خرد، زمینه‌ساز معنا برای زندگی اجتماعی فرد و باعث گسترش مثبت و فعال او در زندگی اجتماعی می‌شود و در سطح کلان، به قاعده‌مندی، نظم اجتماعی و احساس امنیت می‌انجامد. گیدنز بر عنصر اعتماد تأکید کرده و معتقد است اعتماد در روند احساس آرامش جسمانی و روانی و در نهایت تأمین امنیت اجتماعی اهمیت بسیار دارد. در نگاه پاتنام سرمایه اجتماعی با ایجاد شبکه‌هایی به واسطه بهره‌گیری از هنجارها و اعتماد می‌تواند در خدمت اهداف سودمندی همچون رفاه، آسایش فکری، مشارکت مدنی، یا رفاه اقتصادی بالا باشد که همان احساس امنیت است. وجود اعتماد، فضایی ایجاد می‌کند که افراد بتوانند با آسودگی خاطر و احساس امنیت به فعالیت و کنش‌های مفید بپردازند. هم‌چنین به عقیده پاتنام، از خصیصه‌های مهم سرمایه اجتماعی این است که پیوندهای ارتباطی افراد و خانواده‌ها را تقویت کرده و این پیوندها باعث ارتقاء همبستگی و همکاری میان اعضای جامعه می‌شود و در نتیجه همکاری جمعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و در نهایت قابلیت مدنی را نیز افزایش می‌دهد و این امر می‌تواند برای آنها حداقل در سطوح روانی، نوعی حمایت و آرامش خاطر و احساس امنیت را به ارمغان آورد (تاجبخش و همکاران، 1391: 24). هم‌چنین، به هر اندازه آگاهی افراد

نسبت به مسائل زندگی روزمره بیشتر باشد و به منابع غنی‌تری دسترسی داشته باشند، قادر به دستیابی به شناخت بهتر از فرصت‌ها و تهدیدهای محیط زندگی و حقوق و حریم شخصی خود خواهند بود. توجه و آگاهی نسبت به هر چیزی پیش شرط ضروری و شکل فعال‌تر زندگی مدنی است که سبب علاقه‌مندی و دل‌نگرانی اجتماعی و احساس تعهد به دیگران و در نتیجه افزایش احساس امنیت اجتماعی می‌شود.

مدل مفهومی

سرمایه اجتماعی به همراه ارکان اصلی خود، همواره نقش مهمی در تأمین احساس امنیت اجتماعی دارند. اگر در جامعه‌ای اعتماد کاهش یابد، اگر ارزش‌ها و هنجارهای واحد کارایی خود را برای توسعه انسجام و همبستگی اجتماعی از دست بدهند، اگر میزان ارتباطات، وسعت شبکه‌های اجتماعی و اندازه مشارکت اجتماعی رو به سستی بگیرد، زیربنای امنیت اجتماعی متزلزل شده، جامعه در منجلاب احساس ناامنی فرورفته و ساخت ذهنی احساس امنیت فرو خواهد پاشید. به این لحاظ، مبانی نظری مطالعه حاضر در مدل مفهومی ذیل تلخیص می‌شود.

شکل (1) - مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع فراتحلیل است. در پژوهش فراتحلیل، محقق با ثبت ویژگی‌ها و یافته‌های توده‌ای از تحقیقات در قالب مفاهیم کمی، آنها را آماده استفاده از روش‌های

نیرومند آماری می‌کند (دلاور، 1384) و نتایج جدید و منسجم را با استفاده از روش‌های نیرومند آماری استخراج می‌کند. روش مذکور خود مرکب از چند مرحله است؛ 1- تعریف موضوع پژوهش: موضوع پژوهش حاضر بررسی ارتباط میان سرمایه اجتماعی (متغیر مستقل) با احساس امنیت اجتماعی (متغیر وابسته) است. 2- جمع‌آوری نظام‌مند مطالعات انجام شده در زمینه موضوع مدنظر: جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه پژوهش‌های انجام شده در ایران در سال‌های 1394-1390 با موضوع مشابه تحقیق حاضر است که در یکی از پایگاه‌های اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی¹⁰، مجلات تخصصی نورمگز¹¹، بانک اطلاعات نشریات کشور¹² و مرکز اسناد و مدارک علمی ایران¹³ نمایه شده باشند. این پژوهش‌ها تا قبل از مرحله غربال، 40 مطالعه را شامل می‌شد. 3- غربال مطالعات و گزینش مطالعات مناسب: برای غربال‌گری و نمونه‌گیری از جامعه یاد شده، 29 سند پژوهشی که حائز شرایط و ملاک‌های اولیه همچون داشتن ضریب همبستگی، سطح معنی‌داری و مشخص‌بودن حجم نمونه بودند، گزینش و برای ترکیب کمی نتایج و به‌دست آوردن نتیجه احصاء شدند. 4- گردآوری اطلاعات لازم از هر یک از مطالعات: فهرست اطلاعاتی که از مطالعات مذکور استخراج شده است شامل موارد زیر است: اطلاعات عمومی (نام نویسنده(ها)، سال انتشار، جامعه آماری)، اطلاعات مربوط به متغیرهای پژوهش (ضریب همبستگی و سطح معنی‌داری) و حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری. در این مرحله علاوه بر گردآوری داده‌ها، هر یک از مطالعات کدبندی شده و برای مرحله بعدی در نرم‌افزار CMA وارد شد. 5- محاسبه اندازه اثر¹⁴: روش اصلی فراتحلیل مبتنی بر ترکیب نتایج است که معمولاً پس از تبدیل آماره‌ها به شاخص (r) و برآورد اندازه اثر مورد استفاده قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است در این پژوهش، آماره‌های پژوهشی با استفاده از رویکرد هانتر و اشمیت¹⁵ به شاخص r تبدیل شد. برای تحلیل استنباطی داده‌ها نیز ابتدا به بررسی مفروضات فراتحلیل پرداخته شده است، به نحوی که به کمک نمودار کیفی¹⁶ و روش رگرسیونی خطی اگر¹⁷، همبستگی رتبه‌ای بگ و

10- SID

11- Noormags

12- Magiran

13- Irandoc

14- Effect size

15- Hunter&Schmidt

16- Funnel Plot

17- Egger, s Linear Regression Method

مزمودار¹⁸ و N ایمن از خطا به بررسی خطای انتشار و با آزمون Q به بررسی ناهمگونی مطالعات پرداخته شد، سپس با توجه به ناهمگونی بین مطالعات مورد بررسی مدل اثرات تصادفی برای ترکیب نتایج و رسیدن به اندازه اثر به کار گرفته شد. در جدول شماره دو خلاصه اطلاعات مربوط به مطالعات مختلف پیرامون رابطه بین سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی نمایش داده شده است.

جدول شماره (2): خلاصه اطلاعات جمع آوری شده

ردیف	محقق و سال	حجم نمونه	جامعه آماری	ضریب همبستگی	نمونه گیری
1	صلح میرزایی و ستوده (1392)	118	جوانان	0/82	-
2	طهماسبی و مولایی (1392)	773	افراد 17+ سال	0/37	خوشه‌ای
3	علی پورانوریان و محمدی نسب (1393)	384	افراد 20-70 سال	0/40	تصادفی
4	مسعودی و مسعودی (1393)	260	افراد 20-40 سال	0/48	تصادفی
5	یحیی زاده و خدری (1392)	265	دختران مقطع کارشناسی	0/49	خوشه‌ای
6	ذاکری و همکاران (1391)	246	افراد 18+ سال	0/62	خوشه‌ای
7	بی‌زبان و مرادی‌نژاد (1392)	390	سرپرستان خانوار	0/24	تصادفی
8	دلاور و جهانتاب (1390)	663	افراد 18+ سال	0/16	تصادفی - خوشه‌ای
9	دهقانی و همکاران (1391)	400	دانشجویان	0/56	طبقه‌ای
10	آذر نژاد و همکاران (1393)	384	افراد 18+ سال	0/53	-
11	امینی و همکاران (1392)	734	افراد 18+ سال	0/36	خوشه‌ای
12	چگینی (1393)	234	دانشجویان	0/58	خوشه‌ای
13	تاجبخش و همکاران (1391)	375	افراد 16+ سال	0/31	خوشه‌ای
14	محمدی و دارایی (1392)	200	زنان سرپرست خانوار	0/44	خوشه‌ای
15	برغمدی و عبداللهی (1393)	920	افراد 15+ سال	0/78	تصادفی
16	میر (1393)	54	افراد تحصیل کرده	0/51	در دسترس
17	رادان (1393)	3400	افراد 15+ سال	0/62	خوشه‌ای
18	عزیزیان و همکاران (1393)	384	افراد 18+ سال	0/24	سیستماتیک
19	مظفری‌نیا و همکاران (1392)	384	دانشجویان	0/23	تصادفی
20	معاون و همکاران (1393)	215	افراد ایل قشقایی	0/68	در دسترس
21	امین بیدختی و شریفی (1391)	334	دانشجویان	0/64	تصادفی
22	بحری‌پور و همکاران (1391)	362	افراد 18+ سال	0/28	خوشه‌ای
23	ربانی و همکاران (1392)	370	دانشجویان	0/74	تصادفی
24	حسن‌زاده ثمرین و همکاران (1393)	268	افراد 18+ سال	0/65	تصادفی - طبقه‌ای

ردیف	محقق و سال	حجم نمونه	جامعه آماری	ضریب همبستگی	نمونه گیری
25	ساروخانی و هاشم‌نژاد (1390)	118	جوانان (15-29)	0/82	-
26	سرمدت و عبیوضی (1390)	379	دانشجویان	0/51	تصادفی نسبی
27	نیازی و همکاران (1390)	265	زنان	0/46	خوشه‌ای - تصادفی
28	لطفی و همکاران (1392)	384	زنان جوان	0/21	تصادفی
29	رستگارخالد و همکاران (1393)	384	افراد 18 به بالا	0/35	تصادفی طبقه‌ای

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های توصیفی

در جدول شماره سه ضمن برآورد اندازه اثر تفکیکی پژوهش‌های برگزیده مبتنی بر یک مقیاس مشترک، اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی کلی نیز مشخص شد.

جدول شماره (3): خلاصه اطلاعات مربوط به فراتحلیل بر روی پژوهش‌های نمونه

ردیف	محقق و سال	اندازه اثر	حد پائین	حد بالا	Z-Value	P-Value
1	صلح میرزایی و ستوده (1392)	0/82	0/750	0/872	12/405	0/001
2	طهماسبی و مولایی (1392)	0/37	0/308	0/429	12/778	0/001
3	علی پورانوریان و محمدی نسب (1393)	0/40	0/312	0/481	8/269	0/001
4	مسعودی و مسعودی (1393)	0/48	0/381	0/568	8/384	0/001
5	یحیی زاده و خدری (1392)	0/49	0/393	0/576	8/677	0/001
6	ذاکری و همکاران (1391)	0/62	0/537	0/691	11/302	0/001
7	بی‌زبان و مرادی نژاد (1392)	0/24	0/144	0/331	4/815	0/001
8	دلاور و جهان‌تاب (1390)	0/16	0/085	0/233	4/146	0/001
9	دهقانی و همکاران (1391)	0/56	0/489	0/624	12/609	0/001
10	آذر نژاد و همکاران (1393)	0/53	0/454	0/598	11/519	0/001
11	امینی و همکاران (1393)	0/36	0/295	0/421	10/190	0/001
12	چگینی (1393)	0/58	0/488	0/659	10/069	0/001
13	تاجبخش و همکاران (1391)	0/31	0/215	0/399	6/182	0/001
14	محمدی و دارابی (1392)	0/44	0/321	0/545	6/628	0/001
15	برغمندی و عبداللهی (1393)	0/78	0/753	0/804	31/656	0/001

P-Value	Z-Value	حدبالا	حدپائین	اندازه اثر	محقق و سال	ردیف
0/001	4/019	0/684	0/281	0/51	میر(1393)	16
0/001	42/256	0/640	0/599	0/62	رادان(1393)	17
0/001	4/778	0/332	0/143	0/24	عزیزیان و همکاران(1393)	18
0/001	4/571	0/323	0/133	0/23	مظفری نیا و همکاران(1392)	19
0/001	12/072	0/746	0/601	0/68	معاون و همکاران(1393)	20
0/001	13/794	0/699	0/572	0/64	امین بیدختی و شریفی(1391)	21
0/001	5/451	0/372	0/182	0/28	بحری پور و همکاران(1391)	22
0/001	18/209	0/783	0/690	0/74	ربانی و همکاران(1392)	23
0/001	12/621	0/714	0/575	0/65	حسن زاده ثمرین و همکاران(1393)	24
0/001	12/405	0/872	0/750	0/82	ساروخانی و هاشم نژاد(1390)	25
0/001	10/912	0/581	0/431	0/51	سرمست و عیوضی(1390)	26
0/001	8/050	0/550	0/359	0/46	نیازی و همکاران(1390)	27
0/001	4/161	0/304	0/112	0/21	لطفی و همکاران(1392)	28
0/001	7/133	0/435	0/259	0/35	رستگار خالد و همکاران(1393)	29
0/001	66/768	0/530	0/505	0/518	اثرات ترکیبی ثابت	
0/001	11/227	0/579	0/434	0/510	اثرات ترکیبی تصادفی	

برطبق جدول شماره سه در تمامی 29 مطالعه مورد بررسی، ارتباط میان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی با اطمینان 99 درصد معنادار بوده و بزرگترین مقدار اندازه اثر مربوط به مطالعه (صلح میرزایی و ستوده) و کوچکترین مقدار اندازه اثر مربوط به مطالعه (دلاور و جهانتاب) است. همچنین هر دو اثرات ثابت و اثرات تصادفی در سطح 1 درصد معنادار هستند.

(ب) یافته‌های استنباطی

در گام نخست مطالعات مبتنی بر فراتحلیل، می‌بایست به بررسی مهم‌ترین پیش‌فرض‌های این روش پژوهشی یعنی همگن بودن پژوهش‌های صورت گرفته و بررسی خطای انتشار، پرداخته شود.

1. بررسی مفروضه همگنی مطالعات انجام شده

یکی از مفروضات اصلی فراتحلیل، آزمون همگنی مطالعات است که به منظور بررسی این مفروضه آزمون Q به کار گرفته می‌شود. نتایج حاصل از بررسی این آزمون در جدول ذیل ارائه شده است.

جدول شماره (4): نتایج حاصل از آزمون Q

شاخص آماری	مقدار آزمون (Q)	درجه آزادی (Df)	سطح معنی‌داری (P -Value)	I^2 I-Squared
نتایج	883/253	28	0,001	96/83

با توجه به نتایج حاصل از آزمون ($Q = 883/253, P < 0.01$)، با اطمینان 99 درصد فرض صفر مبنی بر همگن بودن مطالعات انجام شده رد شده و فرض ناهمگونی میان پژوهش‌ها تأیید می‌شود. به بیانی دیگر معنادار بودن شاخص Q نشان‌دهنده وجود ناهمگنی در اندازه اثر پژوهش‌های اولیه است؛ اما از آنجا که این شاخص به افزایش تعداد اندازه اثر حساس بوده و با افزایش تعداد اندازه اثر توان این آزمون برای رد همگنی بالا می‌رود، مجذور I شاخص دیگری است که به همین منظور مورد استفاده قرار می‌گیرد. ضریب مجذور I دارای مقداری از صفر تا 100 درصد است و در واقع مقدار ناهمگنی را به صورت درصد نشان می‌دهد. هرچه مقدار این ضریب به 100 درصد نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده ناهمگنی بیشتر اندازه اثر پژوهش‌های اولیه است. نتایج حاصل از ضریب مجذور I مؤید این مطلب است که حدوداً 97 درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آنها مربوط است؛ بنابراین تلفیق آنها با مدل آثار ثابت موجه نیست و باید از مدل آثار تصادفی به منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون به ما می‌گوید که رابطه بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی، به شدت به لحاظ ویژگی‌ها و مشخصات مطالعات متفاوت است و در این وضعیت باید از متغیرهای تعدیل‌گر برای مشخص کردن واریانس و محل این تفاوت‌ها استفاده شود.

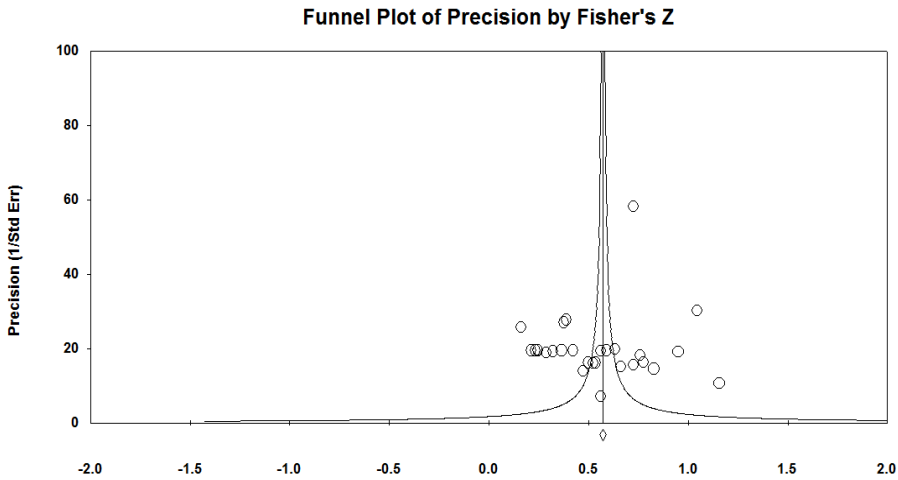
2. بررسی مفروضه خطای (تورش) انتشار

یکی دیگر از مفروضات اصلی فراتحلیل، مفروضه خطای انتشار است که ناشی از انتشار پژوهش‌های چاپ شده و عدم انتشار پژوهش‌های چاپ نشده و انواع خطاها

می‌باشد. از جمله مشکلاتی که باعث مخدوش شدن اعتبار نتایج فراتحلیل می‌شود عدم دسترسی محقق به تمام مطالعاتی است که در فاصله زمانی خاص در موضوع مورد بررسی انجام شده‌اند. به منظور بررسی این مفروضه از نمودار کیفی و روش رگرسیونِ اگر، روش همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار و N ایمن از خطا استفاده شده است.

نمودار کیفی

از جمله رایج‌ترین روش‌ها به منظور بررسی خطای انتشار، نمودار کیفی است. نمودار کیفی مطالعات گردآوری شده به منظور بررسی خطای انتشار در قسمت زیر ارائه شده است:

شکل (2) - نمودار کیفی مبتنی بر خطای انتشار

نتایج حاصل از نمودار کیفی وارونه تقریباً تداعی‌کننده تقارن نسبی مطالعات انجام شده است؛ اما قضاوت صریحی در این مورد نمی‌توان انجام داد و می‌بایست برای این منظور از آزمون‌های آماری مربوطه (روش رگرسیون خطی اگر و آزمون همبستگی بگ و مزومدار و N ایمن از خطا) استفاده شود. در این روش فرض صفر (H_0) بیانگر متقارن بودن نمودار و عدم سوگیری انتشار و فرض خلاف (H_1) بیانگر عدم تقارن نمودار کیفی و سوگیری انتشار است.

نتایج همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار

آزمون همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار، همبستگی رتبه‌ای (تاوکندال) بین اندازه اثر استاندارد و واریانس این اثرات را مشخص می‌کند. تفسیر این ضریب به این صورت است که در آن مقدار صفر، دال بر نبود رابطه بین اندازه اثر و دقت است و انحراف از صفر از وجود رابطه حکایت می‌کند. اگر عدم تقارن ناشی از سوگیری انتشار باشد، انتظار این است که در ارتباط با اندازه اثر بزرگ‌تر، خطای استاندارد بیشتر مشاهده شود. نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی بگ و مزومدار، به منظور بررسی سوگیری انتشار به شرح جدول ذیل است.

جدول شماره (5): نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار

شاخص آماری	مقدار ضریب کندال (tau)	Z-Value	سطح معنی‌داری (P-Value)
نتایج	0/246	1/875	0/060

بر طبق اطلاعات جدول فوق، مقدار تائو کندال بی برابر با 0/246 شده است که با توجه به مقدار معناداری ($P=0/060$) می‌توان ادعان داشت که اگرچه بین اندازه اثر و دقت رابطه وجود دارد، اما این رابطه معنادار نیست و فرض صفر مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و عدم سوگیری انتشار تأیید می‌شود.

نتایج روش رگرسیون خطی اگر

در نبود سوگیری انتشار، انتظار می‌رود در تحقیقات کوچک اثر استاندارد کوچک و در تحقیقات بزرگ، اثر استاندارد بزرگ مشاهده شود. این امر حالت خط رگرسیونی را ایجاد می‌کند که برشی از خط رگرسیون اصلی است. اگر برش خط رگرسیونی با سطح مورد انتظار تفاوت داشته باشد، علت آن ممکن است سوگیری انتشار باشد. نتایج حاصل از بررسی روش رگرسیون خطی اگر، به منظور بررسی سوگیری انتشار به شرح جدول شماره شش است.

جدول شماره (6): نتایج حاصل از بررسی روش رگرسیون خطی اگر

شاخص آماری	برش (B)	خطای استاندارد (SE)	t-Value	سطح معنی‌داری (P-Value)
نتایج	-2/251	2/587	0/870	یک‌دامنه 0/195 دودامنه 0/391

بر اساس نتایج رگرسیون خطی اگر، برش برابر با $(2/251)$ و فاصله اطمینان 95 درصد برابر با $0/87$ است. از آنجا که مقدار P یک دامنه $0/19$ و دودامنه $0/39$ می باشد، بنابراین بیانگر این مطلب است که فرض صفر مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و عدم سوگیری انتشار تأیید می شود.

N ایمن از خطا

آزمون N ایمن از خطای روزنتال، تعداد مطالعات گمشده (با میانگین اثر برابر با صفر) یعنی تعداد مطالعات مؤید فرضیه صفر را که باید به تحلیل اضافه شوند و از لحاظ آماری یک اثر کلی غیرمعنادار به دست داده و نتیجه را تغییر می دهد، پیشنهاد می کند. نتایج حاصل از این روش به شرح جدول شماره هفت است.

جدول شماره (7): محاسبات N ایمن از خطا

مقدار	شاخص
59/062	مقدار Z برای مطالعات مشاهده شده
0/001	مقدار P برای مطالعات مشاهده شده
0/050	آلفا
2	باقیمانده
1/959	Z برای آلفا
29	تعداد مطالعات مشاهده شده
6306	تعداد مطالعات گمشده ای که مقدار P را به آلفا می رساند

آماره های حاصل از محاسبه ضریب N ایمن از خطا بیانگر این مطلب هستند که باید تعداد 6306 مطالعه دیگر صورت گرفته و بررسی شود تا مقدار P دوسویه ترکیب شده از $0/05$ تجاوز نکند، به این معنی که باید 6306 مطالعه دیگر انجام شود تا در نتایج نهایی محاسبات و تحلیل ها خطایی رخ دهد و این نتیجه حاکی از دقت و صحت بالای اطلاعات و نتایج به دست آمده از این پژوهش است. 6306 مورد مطالعه فاصله از خطا، مقدار مناسب و قابل توجهی است.

ضریب اندازه اثر

با توجه به اینکه پس از بررسی مفروضات فراتحلیل این نتیجه حاصل شده که باید از مدل اثر تصادفی به منظور ترکیب نتایج برای گزارش اندازه اثر استفاده شود، بنابراین در جدول شماره هشت گزارش اندازه اثر مطالعات انجام شده در مدل تصادفی ارائه شده است.

جدول شماره (8): اندازه اثر مطالعات رابطه بین سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی

تعداد مطالعات	اندازه اثر (r)	حد پائین	حد بالا	Z-Value	P-Value
29	0/510	0/434	0/579	11/227	0/001

رابطه بین سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی

21

محاسبات آماری بیان گر این مطلب هستند که میانگین اندازه اثر سرمایه اجتماعی (اثرات ترکیبی تصادفی) بر احساس امنیت اجتماعی در نمونه مورد پژوهش معادل 0/510 است. از آنجایی که اندازه برآورد شده در محدوده اطمینان است، بنابراین باید اذعان داشت که تأثیر سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی تأیید می شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به دست آمده (0/510) بر مبنای معیار کوهن جدول شماره ۹ حاکمی از اثر در حد زیاد می باشد؛ بنابراین سرمایه اجتماعی در سطح بالایی می تواند بر احساس امنیت اجتماعی مؤثر باشد.

جدول شماره (9): نظام تفسیر اندازه اثر کوهن

اندازه اثر	r	d
کم	0/1	0/2
متوسط	0/3	0/5
زیاد	0/5	0/8

با توجه به نتایج حاصل از ناهمگونی مطالعات و تصدیق مفروضات فراتحلیل سعی بر این است که در راستای مشخص کردن این ناهمگونی از متغیر تعدیل کننده استفاده شود تا از این طریق بتوان به تعیین واریانس بین مطالعات پرداخت؛ چراکه فراتحلیل‌های نوین تنها به تعیین اندازه اثر نمی پردازند، بلکه تلاش می شود تا آن دسته از ویژگی‌های پژوهش که باعث ایجاد اندازه اثر بزرگ و نیز ویژگی‌هایی می شود که علت اندازه اثرهای کوچک است، نیز مورد سنجش قرار گیرد. در این پژوهش متغیر جنسیت به عنوان متغیر تعدیل کننده در نظر گرفته شده است.

بررسی نقش تعدیل کنندگی متغیر جنسیت

نتایج حاصل از بررسی متغیر جنسیت به عنوان متغیر تعدیل کننده به شرح جدول زیر است.

جدول شماره (10): نتایج اندازه‌های اثر ترکیبی مربوط به رابطه سرمایه اجتماعی با احساس امنیت به

تفکیک جنسیت

مدل اثرات تصادفی			مدل اثرات ثابت			تعداد اندازه اثر	جنسیت
<i>P-Value</i>	<i>Z-Value</i>	اندازه ترکیبی	<i>P-Value</i>	<i>Z-Value</i>	اندازه ترکیبی		
0/001	5/212	0/403	0/001	13/405	0/383	4	زنان
0/001	10/632	0/526	0/001	65/672	0/529	25	مردان
0/001	11/733	0/489	0/001	66/768	0/518	29	کل

نتایج مندرج در جدول شماره ده که اندازه‌های اثر ترکیبی مدل اثرات ثابت و تصادفی مربوط به رابطه بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی را به تفکیک جنسیت ارائه می‌دهد، حاکی از این است که در بین زنان اندازه اثر در مدل تصادفی 0/403 و در گروه مردان اندازه اثر با مدل تصادفی 0/526 است که هر دو در سطح 0/01 معنادار هستند. همچنین به‌طور کلی اندازه اثر در هر دو گروه مردان و زنان 0/489 است. به بیانی دیگر، سرمایه اجتماعی مردان تأثیر بیشتری بر احساس امنیت اجتماعی آنها به نسبت زنان داشته است. در واقع می‌توان گفت احساس امنیت مردان بیشتر از زنان متأثر از سرمایه اجتماعی آنها است.

نتیجه‌گیری

چرخشی که در سال‌های اخیر از گفتمان امنیت اجتماعی دولت‌محور به امنیت اجتماعی جامعه‌محور صورت گرفته، سبب شده است تا نقش سازه سرمایه اجتماعی در امنیت اجتماعی و ادراک آن در اذهان اعضای جامعه، اهمیت فزون‌تری کسب کند و جایگاه رفیع سرمایه اجتماعی در تأمین احساس امنیت اجتماعی، مورد توجه دانش‌پژوهان و طرح‌های پژوهشی متعددی قرار بگیرد. نتایج بعضاً متشابه و بعضاً متناقض، همبستگی‌های ضعیف و قوی و یافته‌های معقول و نامعقول حاصل از این مطالعات، زمینه‌ساز تدوین فراتحلیل‌هایی چون اثر حاضر گشته که با رویکردی نوین به فراتحلیل (نه مرور نظام‌مند مطالعات پیشین، چیزی که غالباً از پژوهش فراتحلیل محور در جامعه ایران برداشت شده است، بلکه با آگاهی از مفروضات این رویکرد تحلیلی و بررسی ناهمگونی و خطای انتشار مطالعات) به ارائه درکی جامع‌تر و یکپارچه‌تر از نتایج می‌پردازد. در گام نخست و در بررسی مفروضات همگنی 29 پژوهش مورد نظر، آزمون Q

با اطمینان 99 درصد، فرضیه صفر مبنی بر همگن بودن مطالعات انجام شده را رد کرده و فرض ناهمگونی اندازه اثر پژوهش‌ها را مورد تأیید قرار داد. رابطه میان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت، از منظر ویژگی‌ها و مختصات مطالعات، به شدت متفاوت و متغیر بوده و این امر لزوم توجه به متغیر تعدیل‌گر را پررنگ‌تر جلوه می‌دهد. ارزیابی مفروضه خطای انتشار نیز نشان داد که فرضیه صفر مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و عدم سوءگیری انتشار، تأیید شده است. در تصدیق این مسئله، محاسبه ضریب N ایمن از خطا بیان‌گر این مطلب بود که 6306 مطالعه دیگر لازم است صورت‌گیرد تا در نتایج نهایی محاسبات خطاهایی رخ دهد و این امر حاکی از دقت و صحت اطلاعات به دست آمده از پژوهش حاضر است.

در بعد تحلیلی یافته‌ها نشان دادند که میانگین اندازه اثر یا تأثیر سازه سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی، معادل 0/51 است که بر مبنای نظام تفسیر ارائه شده از سوی کوهن، بیانگر اندازه اثری در سطح بالا است. به عبارتی متغیر سرمایه اجتماعی عاملی مؤثر در توسعه احساس امنیت در میان آحاد جامعه ارزیابی می‌شود. هم‌چنین در مقایسه با میانگین اندازه اثر حاصله، 12 مطالعه از 29 پژوهش مورد بررسی، اندازه اثری بالاتر از ضریب حاصله و 17 پژوهش نیز اندازه اثری پایین‌تر از آن کسب کرده‌اند. بالاترین اندازه اثر (0/82) مربوط به دو مطالعه صلح میرزایی و ستوده (1392) و ساروخانی و هاشم‌نژاد (1390) است. محققان در هر دو مطالعه جوانان شهرهای یزد و ساری را مورد بررسی قرار داده و سنجش‌های مورد استفاده‌شان از ضریب پایایی بالای 0/80 برخوردار بوده است. آنها در بررسی ارتباط میان دو متغیر فوق جامع‌ترین ابعاد متغیرهای امنیت و سرمایه را به کار گرفته‌اند. پایین‌ترین اندازه اثر (0/16) در مطالعات مذکور مربوط به پژوهش دلاور و جهان‌تاب (1390) است. ارزیابی شاخص‌های توصیفی سرمایه اجتماعی در پژوهش‌هایی که بالاترین همبستگی را به دست داده‌اند، نشان می‌دهد که میزان سرمایه اجتماعی در میان شهروندان شهرهای یزد و ساری که از زمره شهرهای سنتی ایران با حفظ کارکرد سنتی در بسط روابط و تعاملات اجتماعی تلقی می‌شوند، بسیار بالاتر از شهری همچون تهران (نمونه مورد بررسی دلاور و جهان‌تاب) است که به واسطه حجم و تراکم بالا و ناهمگونی جمعیت، مهاجرت‌پذیری بالا، وجود نابرابری و شکاف‌های طبقاتی، دگرگونی در ساخت و کارکرد خانواده،

فروپاشی الگو و هنجارهای سنتی رفتار، افزایش تنش‌های اجتماعی، تحرکات شدید جغرافیایی، اجتماعی، سیاسی و خانوادگی و شکل‌گیری آسیب‌هایی چون انزوای اجتماعی با روند فرسایشی سرمایه اجتماعی مواجه شده و همبستگی، تعاملات، مشارکت در شبکه و سطوح حمایت اجتماعی در آنها از وضعیت نامطلوب و نگران‌کننده‌ای برخوردار شده است، به‌طوری‌که در کلان‌شهرهای مدرنی چون تهران، شبکه‌های اجتماعی مدنی دچار تغییر و تحول شده و معدود شبکه‌های اجتماعی موجود تابع الگوهای خانوادگی هستند. این ضعف مشهود در سرمایه اجتماعی، خود بستری برای توسعه احساس ناامنی محسوب می‌شود.

به‌طور کلی وجود سرمایه اجتماعی عاملی برای ارتقاء و توسعه احساس امنیت و فقدان آن منجر به انواع اختلال اجتماعی و رابطه‌ای می‌شود. منظور از اختلال رابطه‌ای پایین بودن میزان چگالی، قرینگی، تعدد و شدت تعاملات اجتماعی و تنوع هویت‌ها در روابط اجتماعی است. در شرایط اختلال رابطه‌ای، احترام متقابل اجتماعی و انصاف کاهش می‌یابد. اختلال مذکور استحکام اجتماعی را خدشه‌دار کرده و آسیب‌پذیری فرد را افزایش می‌دهد؛ زیرا اختلال رابطه‌ای قادر است به انزوای اجتماعی، یأس، احساس عجز و انفعال‌گرایی منجر شود. بدون تردید انزوای اجتماعی، افراد را از مشارکت رسمی و غیررسمی در جامعه محروم ساخته، مبادله و دلبستگی اجتماعی را کاهش می‌دهد و باعث تضعیف یا قطع مبادلات گرم و روابط گفتمانی می‌شود. به تعبیری سرمایه اجتماعی نوعی ویژگی تسهیل‌کنندگی در روابط اجتماعی دارد. وجود این نوع سرمایه در ساختارهای اجتماعی سبب خلق محیطی می‌شود که در آن امنیت بیشتری برقرار است، به نحوی که انسان از آرامش برخوردار شده و در روابط تعاملی خود با دیگران کم‌ترین اصطکاک تنشی خود را برطرف می‌سازند؛ بنابراین نقش پررنگ سرمایه اجتماعی در تأمین احساس امنیت چه از جهت جلوگیری از بروز نابهنجاری‌ها و انواع جرائم اجتماعی و به‌طور کلی، زمینه‌سازی نظارت و کنترل اجتماعی غیراقتدارآمیز بر فرد و در کنار آن از جهت بسترسازی و مشارکت مثبت و فعال فرد در زندگی اجتماعی، اساساً از طریق تأثیرگذاری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی در چگونگی رفتار افراد اعمال می‌شود. سرمایه اجتماعی با فراهم کردن فضای اعتماد، همکاری بین گروه‌های اجتماعی را امکان‌پذیر ساخته و با توسعه آگاهی و بسط تعاملات و شبکه‌ها، منافع همگانی چون

امنیت اجتماعی تأمین شده و هزینه‌های نظارت نهادهای رسمی کاهش می‌یابد؛ بنابراین تصور وضعیت امنیت اجتماعی جز در قالب شبکه‌های فشرده روابط اجتماعی به مثابه نوعی سرمایه اجتماعی ممکن نیست. در این میان کارویژه عناصر سرمایه اجتماعی در زمینه‌سازی احساس امنیت انکارناپذیر است:

- در بعد اعتماد، اصولاً احساس امنیت اجتماعی، حالتی مرتبط با زیست جهان کنشگران است و وجود امنیت در فضای تعاملی آنها معنی می‌یابد. کنشگران در کلیه سطوح با مجموعه‌ای از منافع و انتظارات وارد عرصه تعامل می‌شوند، اگر اعتماد اجتماعی و تعمیم یافته در میان آنها وجود نداشته باشد، طبعاً میزان تعاملات آنها تنزل یافته و در چنین وضعیتی احساس ناامنی چهره می‌کند. اعتماد، شیرازهٔ زمان و مکان می‌باشد و غیرممکن است که در فضایی اجتماعی که مقررات و پیوندهای اجتماعی با ابهام مواجه بوده و مردم نسبت به یکدیگر بی‌اعتماد هستند، احساس امنیت شکل بگیرد. به باور گیدنز اعتماد بنیادین اضطراب را کاهش داده و نوعی احساس تداوم و نظم در رویدادها، امنیت وجودی را به منصفه ظهور می‌رساند و در صورت فقدان اعتماد، نظم اجتماعی مختل شده، جریان کنش با مشکل مواجه می‌شود و در این صورت قدرت پیش‌بینی کنش‌های دیگران افول می‌کند و فرد دائم در این ترس به سر می‌برد که دیگری ممکن است به ضرر او عمل کند و این وضعیت نوعی فضای احساس ناامنی دائمی ایجاد می‌کند.

- در بعد هنجاری، سرمایه اجتماعی به مثابه قواعد راهنمای عمل در متن و موقعیت‌های مختلف اجتماعی، هرچند خود از مجرای رفتار متقابل افراد در طی زمان شکل گرفته و تکوین می‌یابد، لیکن در جایگاه نهاد مستقر اجتماعی به صورت یک علت به بروز رفتارهای همنوا و هنجارمند می‌انجامد و به این نحو با دامن زدن به رفتارهای هنجارمند به صورت علی، سبب تأمین امنیت اجتماعی یعنی کاهش نابهنجاری، جرم و آسیب اجتماعی می‌شود. به بیان کلمن، هنگامی که هنجاری مؤثر وجود دارد، تشکیل شکلی نیرومند از سرمایه اجتماعی می‌دهد. هنجارهای نافذی که مانع جرم و جنایت هم باشد، این امکان را به وجود می‌آورند که افراد در هر ساعتی از شب با آسودگی خاطر از خانه خارج شوند. وی

با اشاره به اهمیت قواعد هنجاری و حضور آنها به عنوان عنصر ممنوع کننده (در برابر انحرافات) در داخل شبکه‌های اجتماعی، معتقد است که سرمایه اجتماعی این امکان را برای امنیت‌پروری در سطوح شبکه‌ای فراهم می‌سازد.

- در بعد آگاهی اجتماعی، که خود از پیش‌شرط‌های ضروری و شکل فعال‌تر مسئولیت مدنی است، رشد نهادهای آموزشی و علمی و بسط انواع رسانه‌های نوشتاری و بصری، زمینه‌ساز مشارکت بیشتر مردم و توسعه آگاهی آنها از وقایع زندگی روزمره شده و به هر اندازه میزان آگاهی خانواده‌ها و اعضای یک جامعه از اوضاع و احوال محیط بیرونی بیشتر باشد، احساس امنیت آنها بیشتر خواهد شد. افزایش آگاهی اجتماعی افراد نسبت به مسائل اجتماعی و دسترسی به منابع اطلاعاتی غنی‌تر، شناخت بهتری از فرصت‌ها و تهدیدات محیط زندگی و هم‌چنین حریم شخصی و عمومی برای آنها فراهم کرده و گسترش آگاهی در این زمینه و بسط علاقه‌مندی، دل‌نگرانی مدنی و احساس تعهد به دیگران حاصلی جز افزایش احساس امنیت در بر ندارد.

- از منظر بعد مشارکت، مدیریت درست و منطقی امنیت اجتماعی منوط به ایجاد مشارکت مردمی و درگام بعد، توسعه اعتماد ناشی از این مشارکت در میان مردم و نهادها در کلیه سطوح اجتماعی است. مشارکت و حضور مردم، احساس ایمنی و امنیت را در فضای اجتماعی ارتقاء بخشیده و به مثابه ابزاری عمل می‌کند که به واسطه آن فضا را می‌توان به شکل طبیعی مورد نظارت قرار داد. به باور کلمن، مشارکت اجتماعی سبب کاهش یافتن هزینه‌های مدیریتی نظیر نظارت و کنترل رسمی و فراهم شدن امکان استفاده از زمان و دیگر منابع و سرمایه‌ها برای انجام فعالیت‌هایی با بهره‌وری بیشتر می‌شود؛ در نتیجه نیاز به ابزارهای رسمی برای ایجاد امنیت کاهش می‌یابد. اگر قرار جامعه بر بسط امنیت است باید فرهنگ مشارکت نهادینه شود و در جامعه‌ای که ظرفیت افراد و گروه‌ها برای عمل به نفع جمعی تجلی می‌یابد، شاهد مشارکت و سپس امنیت اجتماعی خواهد بود.

- در شرایط همبستگی و انسجام اجتماعی است که افراد، صاحب هویت شده و نظام اجتماعی نقطه اتکاء مناسبی برای آنها می‌شود. در حالیکه در شرایط

گسست اجتماعی، جامعه به شکل پراکنده درآمده، احساس گم‌گشتگی، اضطراب و اندوه بر انسان چیره می‌شود. بنابر استدلال دورکیم، در جایی که افراد به یکدیگر متصل و منسجم باشند، کمتر گرایش به ناپهنجاری‌های اجتماعی پیدا کرده و همبستگی اجتماعی قوی در یک جامعه، هم‌نوایی اعضاء با ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی را به همراه داشته و از انزوای افراد و سوق یافتن آنها به سمت فعالیت‌های خطرناک جلوگیری به عمل می‌آید، به این ترتیب احساس امنیت افراد حاصل می‌شود.

از دیگر یافته‌های شایان توجه مطالعه حاضر، اندازه اثر بیشتر مردان در مدل تصادفی نسبت به زنان است (0/52 در مقابل 0/40)، به عبارتی سرمایه اجتماعی مردان تأثیر بیشتری بر احساس امنیت اجتماعی نسبت به زنان دارد. اغلب در عقاید قالبی این مسئله نقش بسته است که زنان نسبت به مردان از ارتباطات بیشتر و شبکه روابط اجتماعی وسیع‌تری برخوردار هستند که آنها را در مقابله با انواع آسیب‌هایی چون انزوا و تنهایی یاری می‌رساند؛ اما در واقع، یافته‌های پژوهشی بر نیمه پنهان این مسئله اشاره دارند. دورکیم در اثر کلاسیک «خودکشی» در تبیین نقش زنان و مردان در میزان اجتماعی خودکشی اذعان داشته است که زن می‌تواند به آسانی بیشتر از مرد در انزوا زندگی کند و استعداد رهایی از خانواده یک نشانه برتری در نزد وی می‌باشد. دورکیم معتقد است که زن نسبت به مرد، ارتباطات اجتماعی کمتر گسترده‌ای دارد و «بیش از مرد بیرون از هستی اجتماعی زندگی می‌کند و زندگی و هستی اجتماعی کمتر در او اثر می‌کند. جامعه برای او اهمیت کمتری دارد، برای اینکه او کمتر از جامعه‌پذیری سود برده است». دورکیم عمق و وسعت روابط اجتماعی و تعلق زن به هستی اجتماعی را کمتر از وابستگی مرد به زندگی اجتماعی تلقی می‌کند. مردان اغلب به دلیل ارتباط با محیط بیرون و به تبع آن فعالیت‌های اجتماعی بیشتر و قرار گرفتن در موقعیت‌های شغلی بهتر نسبت به زنان، همواره با طیف وسیع‌تری از افراد در ارتباط قرار می‌گیرند و فرصت برقراری ارتباط و گسترش پیوندهای اجتماعی برای مردان به مراتب بیشتر است. این مسئله هم به لحاظ تعداد افرادی که می‌توانند با آنها در ارتباط باشند و هم به لحاظ نوع پیوندها (اندازه و ترکیب شبکه‌ها)، امتیاز مهمی برای مردان محسوب می‌شود. در مقابل زنان که اغلب در حوزه خصوصی قرار گرفته‌اند، شانس و فرصت برقراری ارتباط

با افراد مختلف و دستیابی به پیوندهای متنوع را نداشته و از نظر وسعت شبکه و میزان سرمایه اجتماعی با محدودیت بیشتری نسبت به مردان مواجه هستند و این امر خود را در تأمین احساس امنیت برای آنها نشان می‌دهد؛ چراکه وسعت روابط و شبکه تعاملات اجتماعی خود زمینه‌ساز نیل به انواع حمایت‌های اجتماعی از جانب پیوندهای موجود داخل شبکه می‌شود؛ بنابراین به هر اندازه از میزان سرمایه اجتماعی افراد کاسته شود، بر دایره بی‌اعتمادی و ضعف پیوستگی در میان اعضای جامعه افزوده شده و جو ناامنی و ساخت ذهنی احساس عدم امنیت بر جامعه حاکم می‌شود. به این ترتیب جنسیت یا موقعیت‌هایی که مرد و زن بودن برای افراد در جامعه ایجاد می‌کند، همواره خود را در تفاوت‌های میزان سرمایه اجتماعی عیان کرده و از این لحاظ بر احساس امنیت اجتماعی تأثیر می‌گذارد.

پیشنهادهای

با مراجعه به یافته‌های مطالعه حاضر، پیشنهادهای کاربردی و اجرایی زیر ارائه می‌شوند:

1- ایجاد و گسترش نهادهای مدنی به منظور افزایش زمینه‌های مشارکت مردمی و نیز تشویق شهروندان به مشارکت اجتماعی با کاربرد ابزارهای رسانه‌ای برای ایجاد حلقه‌ها و پیوندهای دوستی به منظور توسعه سرمایه اجتماعی به عنوان عاملی در کاهش آسیب‌های اجتماعی و افزایش امنیت اجتماعی.

2- تقویت پایه‌های اعتماد بنیادین در بین افراد جامعه و نیز توسعه اعتماد عام در بین مردم و نهادهای دولتی و از طرفی نظارت بر تعاملات روزمره و کنترل آنها به منظور کاهش آسیب‌پذیری روابط، نقش مؤثری در بالا بردن اعتماد اجتماعی و به تبع آن بالا رفتن احساس امنیت اجتماعی دارد.

3- برجسته‌سازی و افزایش مؤلفه آگاهی در ابعاد اجتماعی، سیاسی و دینی از طریق نهادهای آموزشی و دولتی و نیز رسانه‌های جمعی به ویژه صدا و سیما در نقش متولیان امر آگاهی اجتماعی و نیز توسعه آموزش همگانی و بهره‌گیری مناسب از مراکز و نهادهای آموزشی - مذهبی همچون مساجد و تکایای دینی و در نهایت افزایش سطح دانش و آگاهی اجتماعی مردم، سبب ارتقاء احساس امنیت شهروندان می‌شود.

4- تلاش در راستای بهبود کارکرد سازمان‌ها و ارگان‌های مختلف سیاسی، اداری، اقتصادی، چراکه بخش عمده‌ای از اعتماد در فرایند تعامل روزمره با سازمان‌ها و ارگان‌های مختلف شکل می‌گیرد. جلب اعتماد اجتماعی به شکل قابل ملاحظه‌ای در بالابردن سطوح امنیت اجتماعی مؤثر است.

- آذر نژاد، شهروز؛ دولتخواه، قادر؛ مطهری، اشرف؛ لیزاده، ودود (1393). تحلیلی جامعه‌شناختی بر نقش سرمایه اجتماعی در تأمین نظم و امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: شهر مرزی پارس‌آباد). فصلنامه دانش انتظامی اردبیل، سال اول، شماره 2، ص 69-92.
- امین‌بیدختی، علی‌اکبر؛ شریفی، نوید (1391). بررسی نقش مداخله‌گرایانه سازه سرمایه اجتماعی در رابطه بین دینداری و احساس امنیت اجتماعی. پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم، سال اول، شماره 3، ص 13-38.
- امینی، محمدتقی؛ پیرعلی، علیرضا؛ سیادت، سعیده (1393). بررسی و تبیین نقش سرمایه اجتماعی بر ارتقاء احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: شهر بوشهر). فصلنامه دانش انتظامی بوشهر، دوره 4، شماره 13، ص 33-53.
- احمدی، یعقوب؛ اسمعیلی، عطا (1389). سنجش احساس امنیت زنان مبتنی بر عوامل چندبعدی و میان رشته‌ای در مشهد. جامعه‌شناسی کاربردی، دوره 21، شماره 2، ص 169-190.
- بحری‌پور، عباس؛ ذوالفقاری، ابوالفضل؛ رستگارخالد، امیر (1391). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: شهرستان کاشان). پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم، سال اول، شماره 4، ص 89-109.
- بزغمندی، هادی؛ عبدالهی، هادی (1393). سرمایه اجتماعی شرط علی لازم برای احساس امنیت اجتماعی در شهر تهران. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره 39، ص 1-26.
- بیات، بهرام (1388). بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهروندان تهرانی (با تأکید بر رسانه‌های جمعی، عملکرد پلیس و بروز جرایم). فصلنامه انتظام اجتماعی، سال اول، شماره اول، ص 31-55.
- بوردیو، پیر (1384). شکل‌های سرمایه، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه. به کوشش کیان تاجبخش، ترجمه افشین خاکباز و حسین پویان، تهران: انتشارات شیراز.
- بی‌زبان، علیرضا؛ مرادی‌نژاد، زینب (1392). بررسی عوامل مؤثر بر میزان احساس امنیت اجتماعی با تأکید بر سرمایه اجتماعی (مورد مطالعه: شهرستان خرم‌آباد). فصلنامه دانش انتظامی لرستان، دوره اول، شماره 1، ص 29-49.
- پیران، پرویز؛ موسوی، میرطاهر؛ شیبانی، ملیحه (1385). کارپایه مفهومی و مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شرایط ایران). فصلنامه رفاه اجتماعی، سال 6، شماره 23، ص 9-44.
- تاجبخش، غلامرضا؛ جوانمرد، کرم‌اله؛ طرفی، علیرضا (1392). تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در شهر حمیدیه. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره 33، ص 13-45.
- تقی‌لو، فرامرز (1385). رابطه بین سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی. فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره 32، پژوهش‌کنده مطالعات راهبردی.
- چگینی، احمدرضا (1393). تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شازند در سال 1392-93. فصلنامه دانش انتظامی مرکزی، دوره 7، شماره 3، ص 119-138.

- حسن‌زاده‌ثمرین، تورج؛ همتی‌گیلانی، مهناز؛ مسعودی‌گزی، منیره (1392). بررسی و تبیین رابطه بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی کارکنان استانداری گلستان). پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال سوم، شماره 1، ص 136-117.
- حسینی‌نثار، مجید؛ قاسمی، علی (1391). بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن در کشور. مجموعه مقالات چهارمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد، دانشگاه فردوسی، ص 12-1.
- دلاور، علی (1384). روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: انتشارات ویرایش.
- دلاور، علی؛ جهانتاب، محمد (1390). تأثیر سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، دور دوم، شماره 27، ص 95-73.
- دهقانی، حمید؛ اکبرزاده، فاطمه؛ منصوری، علی‌نظر (1391). تأثیر سرمایه اجتماعی در احساس امنیت اجتماعی دانشجویان، فصلنامه دانش انتظامی، سال 15، شماره 4، ص 28-1.
- ذاکری‌هامانه، راضیه؛ افشانی، سیدعلیرضا؛ عسکری‌ندوشن، عباس (1391). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و میزان احساس امنیت اجتماعی در شهر یزد. مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره 13، شماره 3، ص 110-83.
- رادان، احمدرضا (1392). سنجش احساس امنیت شهروندان تهرانی و تعیین رابطه آن با اعتماد عمومی و سرمایه اجتماعی. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره 35، ص 106-83.
- ربانی، رسول؛ عباس‌زاده، محمد؛ مولایی‌کرمانی، بتول، اسلامی‌ناب، سیدرضا (1392). مطالعه جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه اجتماعی بر احساس ناامنی زنان با کاربرد ایموس‌گرافیک (مورد مطالعه: دانشجویان دختر دانشگاه اصفهان). پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال دوم، شماره 1، ص 52-25.
- رستگارخالد، امیر؛ سلمانی بیدگلی، مسعود؛ آران‌دشتی، سمیه (1393). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی همسایگی با احساس امنیت محله‌ای (مورد مطالعه: شهر آران و بیدگل). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال 4، شماره 11، ص 126-91.
- ساروخانی، باقر؛ هاشم‌نژاد، فاطمه (1390). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی (مؤلفه‌های آن) و احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان شهرساری. فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال 2، شماره 2، ص 94-81.
- سرمست، بهرام؛ عیوضی، کامل (1390). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز در سال تحصیلی 1390-1389. فصلنامه مطالعات سیاسی، سال 3، شماره 12، ص 138-117.
- صالحی‌امیری، سیدرضا؛ افشارنادری، افسر (1390). مبانی نظری و راهبردی مدیریت ارتقای امنیت اجتماعی و فرهنگی. فصلنامه راهبرد، سال 20، شماره 59، ص 76-49.
- صلح‌میرزایی، خدیجه؛ ستوده، مجتبی (1392). بررسی ارتباط بین ابعاد سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین خانواده‌ها. فصلنامه دانش انتظامی یزد، سال اول، شماره 1، ص 106-91.

- طهماسبی، فرهاد؛ مولایی، حسین؛ قمی، محمدباقر (1392). بررسی تأثیرات میزان سرمایه اجتماعی و فرهنگی بر افزایش احساس امنیت اجتماعی در بین مردم لرستان. فصلنامه دانش انتظامی لرستان، سال اول، شماره 2، ص 51-1.
- عباسزاده، محمد؛ حسین پور، ابراهیم؛ رحیمی، نوشین؛ بوداقتی، علی (1391). تحلیل نظری سرمایه اجتماعی، با تأکید بر تأثیر آن بر مهاجرت، نظم و امنیت اجتماعی. فصلنامه دانش انتظامی آذربایجان شرقی، سال 2، شماره 4، ص 24-1.
- عبدالهی، محمد؛ موسوی، میرطاهر (1386). سرمایه اجتماعی در ایران، وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان شناسی گذار. فصلنامه رفاه اجتماعی، سال 6، شماره 25، ص 233-195.
- عزیزیان فارسانی، عاطفه؛ تکش، زهرا (1393). عوامل اجتماعی (سرمایه اجتماعی، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و عملکرد نیروی انتظامی) مؤثر بر احساس امنیت (مطالعه موردی شهر یاسوج). فصلنامه دانش انتظامی لرستان، سال 2، شماره 2، ص 69-37.
- عظیمی‌هاشمی، مژگان (1384). تحلیل مقایسه‌ای احساس امنیت اجتماعی اقتصادی مردم مشهد و کشور. مجله فرهنگ خراسان، سال 5، شماره 13.
- علی پورانویان، سولماز؛ محمدی‌نسب، رباب (1393). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی در شهرستان تبریز. فصلنامه دانش انتظامی آذربایجان شرقی، سال 4، شماره 2، ص 87-65.
- فیروزآبادی، احمد (1384). بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران. رساله دکتری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- کلمن، جیمز (1377). بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه منوچهر صبوری، چاپ اول، تهران: نشر نی.
- لطفی، صدیقه؛ ملازاده گنجی، جاوید؛ قدمی، مصطفی؛ شاکری، ابوالحسن (1392). ارزیابی و سنجش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در امنیت زنان (نمونه موردی: منطقه 3 ساری). فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، سال 4، شماره 12، ص 150-137.
- محمدی، جواد؛ دارابی، فردین (1392). رابطه احساس امنیت اجتماعی با سرمایه اجتماعی در زنان سرپرست خانوار، فصلنامه دانش انتظامی زنجان، سال 3، شماره 7، ص 115-101.
- مسعودی، لیدا؛ مسعودی، یوسف (1393). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین زنان (موردکاوی شهرستان پردیس). فصلنامه دانش انتظامی شرق استان تهران، سال اول، شماره 3، ص 96-79.
- معاون، زهرا؛ قربانی، فاطمه؛ معاون، محمدرضا (1393). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین عشایر استان فارس (مورد مطالعه: ایل قشقایی). پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال 2، شماره 5، ص 107-149.
- مظفری‌نیا، سهراب؛ طاهری، زهرا؛ صفری، نوش‌آفرین؛ قاسمی‌پور، مریم (1392). نقش سرمایه اجتماعی در تأمین احساس امنیت دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه پیام‌نور خرم‌آباد؛ سال 1392). فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال 8، شماره 28، ص 68-31.

- میر، علی (1393). سرمایه اجتماعی و نقش آن در احساس امنیت (بررسی موردی: استان لرستان). فصلنامه دانش انتظامی لرستان، سال 2، شماره 2، ص 8-36.
- نیازی، محسن؛ شفائی مقدم، الهام؛ شادفر، یاسمن (1390). بررسی رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال (2و1) و جنوب شهر (19و20) تهران. فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال 2، شماره 3، ص 131-160.
- یحیی‌زاده، حسن؛ خدری، بهزاد (1392). بررسی رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین دختران کارشناسی دانشگاه آزاد بیرجند. فصلنامه دانش انتظامی خراسان جنوبی، دوره 5، شماره 5، ص 49-64.
- هاشمیان‌فر، سیدعلی؛ سادات‌کشاورز، زهرا (1391). بررسی جامعه‌شناختی گستره احساس امنیت اجتماعی در شهر اصفهان. پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال اول، شماره 3، ص 39-62.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital, in J. Richardson (ed.) Handbook of Theory and Research for Sociology of Education, N. Y. Greenwood Press.
- Coleman, J.S.(1988). Social Capital in the Creation of Human Capital AJS, Vol. 94, Supplement.
- Coleman, J.S. (1990). Foundations of social theory. "Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fukuyama, F. (1995). Social Capital and the Global Economy, Foreign Affairs, 74(5).
- Fukuyama, F. (1997), Trust: The Social Virtues and the Creation of prosperity, Free Press, New York.
- Fukuyama, F. (1999). Social capital and civil society. <http://www.2mf.org.external/pubs>.
- Lin, N. (1999). Building a Network Theory of Social Capital. In Nam Lin, Katern Cook and Ronald S. Burt, Social Capital: Theory and reaserch. New York: Adline de Gruyter.
- Moller, B. (2000). National, Societal and Human security: Discussion-Case study of theIsrael- Palestine Conflict.
- Ostrom, E. (2000). Social Capital: A Fad or Fundamental concept?, in Dasgupta, P. & Seragilden, I. (eds). Social Capital: A Multifaceted Perspective, Washington DC, World Bank.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, New York, London, Simon & Schuster.
- Putnam, R. D., Goss, K. A. (2002). Introduction. In contemporary Society, Oxford University Press.

